

Boris Ostan, Jette Ostan Vejrup, Gregor Čušin

Tomaž Flajs

BITI JONA ALI BITI GUNKEL, JE TO ZDAJ VPRAŠANJE?

Dramsko delo Hanoha Levina *Življenje kot delo* dojemam kot koncentrat, jušno kocko eksistencialnih tem, s katerimi se spoprime sleherni človek, ko se sooči s končnostjo svojega zemeljskega bivanja: življenjski smisel, samota na eni in vpetost v odnose na drugi strani, lastna odgovornost za kreiranje svojega življenja, pešanje moči, ki vodi proti smrti ... Motivno so te teme postavljene v okvir nočnega prepira med starajočim se zakonskim parom Jono in Levivo Popoh, ki ju preseneti nepričakovan obisk osamljenega družinskega prijatelja Gunkla.

Vsi trije, Jona, Leviva in Gunkel, vsak na svoj način preigravajo obupne poskuse, da bi se iztrgali iz objema prepoznanja svoje smrtnosti z zatekanjem v nevrotične strategije zanikanja. Kot pomagalo zanikanja pri tem uporabljajo drug drugega, s čimer se *Življenje kot delo* vzpostavi kot komedija o neavtentičnih odnosih. To je običajna »pot« tudi v življenju: če ne prenesemo pogleda v lastno brezno in se ne spoprimemo s svojimi strahovi, bodo odnosi z drugimi ljudmi neogibno odsevali muko naših prizadevanj, da bi si ubežali.

Moj namen ni moralizirati, saj bi se s tem postavil v prav tako zlagano vzvišeno pozo. Tudi jaz sem, tako kot vsi sleherniki tega sveta, narejen iz istega »materiala« kot Jona, Leviva in Gunkel: »Zelo je navaden, neke vrste pesek, prah, nekakšno blato, na vsakem koraku stopiš vanj, lepi se ti na čevlje ...« Ali kot je zapisano v Stari zavezi: »Prah si in v prah se povrneš.« K temu pisanju sem bil povabljen kot psihoterapevt in eno od vprašanj, ki se mi porajajo ob Levinovi stvaritvi, je: kakšno gledanje se mi razpre z zornega kota mojega poklica?

Pravzaprav ni nič kaj dosti drugačno od gledanja, ki bi bilo »zgolj« človeško. *Življenje kot delo* je vrtljak temačnih občutij: tesnobe, prezira, sovrašтва, dolgčasa, zagrenjenosti, besa, samopomilovanja, zavisti, ljubosumja ... Občudujem Levina, kako mu uspeva, da ob vsem tem iz mene izvabi smeh. Smeh, ki je izraz distance, a je obenem tudi sočuten. Ne pomilovalen. Pomilovanje je izraz vzvišene drže, sočutje pa se nasprotno poraja ob prepoznanju, da liki na odru preigravajo s svojimi življenjskimi položaji povezana občutja, ki mi niso tuja. (Seveda – kako bi jih drugače sploh lahko prepoznal?)

Dogajanje se prične z monologom Jone Popoha, v katerem razkrije razočaranje, obup in bolečino ob prepoznanju svoje izgubljenosti: »Kako se je lahko zgodilo, da sem bil otrok in se je pred mano razprostiral ves

svet, potem pa se je vse stopilo in mi spolzelo med prsti?» Ko se odloči nekaj ukreniti, da bi se rešil, je edino, česar se lahko domisli, to, da prevrne posteljo, v kateri leži njegova žena Leviva. Ko jo zvrne s postelje, hkrati nanjo zvali tudi vso odgovornost za svoje težave, celo za prepir, ki ga je v resnici začel sam. Njegove prve besede, ki jih nameni Levivi, so: »Kaj je? Že skačeš? Pripravljena na prepir sredi noči?«

Kar sledi, je tragikomičen vrtinec ujetosti v odnos, v katerem se Jona prav zaradi zanikanja svoje temeljne eksistencialne odgovornosti ne zmore vzpostaviti kot avtonomno bitje s svojo lastno voljo, pa tudi Leviva ne zmore Jone ohraniti v objemu medsebojne povezanosti. Razpetost med oba pola, med katerima se dogaja ta ujetost, ponazarjajo vrata (izhod v svobodo lastne samouresničitve) in postelja (ljubljenje kot vzpostavljanje intimne povezanosti in občutka pripadnosti).

Zakoncema Popoh ne uspe ne eno ne drugo. Ne zmoreta biti niti zares skupaj niti narazen. Namesto da bi odšel, Jona v neskončnost sanjari o tem, da bi v življenju vendarle lahko dosegel »nekaj več« (čeprav mu ni jasno, kaj naj bi to »več« sploh bilo), Levivi pa namesto povezovanja uspeva le raztapljanje in zamegljevanje v »nekakšno kašo iz solz in čaja in občutkov slabe vesti«, kot ji očita Jona. Oboje pa je poskus pobega od strahu pred dokončnim, nepreklicnim izginotjem, ki razkriva nesmiselnost njunih življenj. Kar jima preostane, je neskončno ponavljanje istega v različnih variacijah, pri čemer se nič ne more zares spremeniti. To pa je tudi bistveno določilo obupa, za katerega se zdi, da je izraz neke globlje determiniranosti, na katero smo obsojeni kot človeška bitja, saj se ponavlja iz generacije v generacijo. Ali kot to ubesedi Jona: »Vsaka generacija naslednji generaciji preda obup.«

Temačno obzorje obupa se še jasneje izriše, ko se na prizorišču zakonskega prepira nepričakovano, kot nekakšen anti deus ex machina, pojavi Jonov osamljeni samski prijatelj Gunkel. V igro vstopi skozi taista vrata, skozi katera želi izstopiti Jona. Na ta način (ob tem, da ga je moč doživeti tudi kot posameznika iz mesa in krvi) s svojo željo po ženski, ki se je Jona želi rešiti, obenem odigra tudi vlogo Jonovega alter ega. Ko sta z Levivo spet sama, Jona reče: »Sem gunkel. Globoko v sebi sem samo gunkel. Gunkelček.« Poleg tega, da Gunkel s svojo pojavo, besedami in dejanji prikaže, kakšno bi bilo Jonovo življenje brez Levive – prav tako ali kvečjemu še bolj brezupno –, je pomenljiva tudi uporaba pomanjševalnice gunkelček.

Kar je skupno vsem trem likom *Življenja kot dela*, je njihova infantilnost. Kljub temu da se zdi razumnejša in si večino časa pragmatično prizadeva razrešiti zakonski prepir, pa ta oznaka, ki jo sama prilepi na Jono in Gunkla, velja tudi za Levivo. Za razliko od njiju sicer ne išče odrešitve v čudežnem zdravlilu že pokojnega, napol mitološkega profesorja Bajerja, pa svoje upe prav tako iluzorno polaga v pomoč kot nagrado za njeno garanje in poštenost s strani družbe, ki ji je določila vlogo žrtvujoče se zakonske žene. V navalu obupa, ko se zdi, da bo Jona zares odšel, odpre okno in v zunanji (družbeni) svet histerično kriči: »Pokličite župana! Od njega ne zahtevam novega stanovanja, hočem samo, da moj mož Jona ostane z mano! Jona je moj! Trideset let sem vložila vanj. Hočem svojih trideset let. Pokličite mojega očeta in mamó! Šest let sem stara!«

Tudi Jona večkrat omenja svoje starše, nazadnje tik pred smrtjo, ko podoživlja sobotno jutro, ko je kot otrok z očetom, spokojen in obsijan z milostjo, stopal proti sinagogi. Kot da sta se čas in z njim življenje tako za Jono kot za Levivo ustavila v otroštvu. Oba sta od takrat naprej živela po programu, ki ni njun – ne glede na to, ali gre za pričakovanja izrednih dosežkov, ki sta jih fantku Joni že ob rojstvu v zibko položila njegova starša, ko sta ga »kot dragocen biser prvič držala v rokah, odetega v tisoč ovojev«, ali za mali deklici Levivi namenjene precej drugačne vzgojne prijeme, ki so jo izoblikovali v garaško ženo, ki podpira tri hišne vogale ali še kakšnega več.

Z drugimi besedami, niti Jona niti Leviva ne živita zares svojega življenja in zato tudi njun odnos ne more biti izpolnjujoč. Ko curek vode v puščajočem stranišču postaja močnejši, curek urina pa, ob sočasnih naraščajočih težavah z erekcijo, tanjši, je vse, kar jima ostane, »trdo garanje, naporno delo, ki ga prinašata starost in usihanje moči, [...] vsakodnevno spopadanje z obupom, pešanjem, boleznimi in strahom – oh, tem strahom pred smrtjo, ki se plazi v dolgih nočeh brez spanca«. Življenje kot delo torej.

Pa je to edina možnost, ki nam je dana kot minljivim človeškim bitjem?

Levinova komična žaloigra dopušča različne možnosti gledanja. Lahko se pridružimo dušam pokojnih v nebesih, ki se v Levivini domišljiji spustijo na Zemljo, da bi se zabavale ob »predstavi v gledališču sramote Levive Popoh in njenega starega petelina Jone«. Lahko se estetsko navdušujemo nad Levinovo bravuroznostjo, s katero je uslišal Levivino prošnjo in jo skupaj z Jono iztrgal pozabi. Lahko ...

Sam sem si izbral pogled bližnjika, ki si z Jono, Levivo in Gunklom deli smrtnost. V njihovih tegobah in strahovih tako gledam odsev lastnih tegob in strahov. Temu dodajam še pogled psihoterapevta, ki je nekoliko bolj optimističen, čeprav se marsikomu verjetno ne bo zdel takšen. Izkušnje mi namreč govorijo, da ljudje, kljub svojim omejenostim, nismo obsojeni na »življenje v laži« ter na nenehno, nevrotično ponavljanje istih vzorcev, sami ali v paru. Zavedanje lastne minljivosti je, če si ga dopustimo, tudi zavedanje enkratnosti in neponovljivosti našega življenja, iz katerega lahko črpamo moč za preseganje »programov«, ki nam jih je skozi boleče izkušnje in pričakovanja, kakšni naj bomo, vsadilo okolje. Od tu naprej pa se odpirajo tudi možnosti bolj avtentičnega, izpolnjujočega bivanja in sobivanja z drugimi.

Ena mojih najljubših definicij psihoterapije (žal sem pozabil, kdo je njen avtor) je, da je namen psihoterapije preseganje fiktivnih težav, zato da bi se lahko spopadli z resničnimi težavami. Laura Perls, ena od začetnic gestalt terapije, je nekeje zapisala zelo podobno misel, ki jo navajam pristo po lastnem razumevanju: ko prerastemo lastno nevrozo vnaprejšnje programiranosti, se iz oči v oči srečamo s temeljnimi eksistencialnimi vprašanji in dilemami. Na katera nihče ne more odgovarjati in jih nihče ne more razreševati namesto nas, je še treba dodati. Prav tako kot nihče ne more živeti našega življenja razen nas.